

WOLFGANG
SCHREIL

ZAŘÍKÁVAČ ZVÍŘAT

O SÍLE ŠUMAVSKÉ PŘÍRODY
A TAJEMSTVÍ LESA

KAZDA

Wolfgang Schreil

ZAŘÍKÁVAČ ZVÍŘAT

O síle šumavské přírody a tajemství lesa

S LEEM G. LINDEREM

KAZDA

Pokud tato publikace obsahuje odkazy na webové stránky třetích stran, nepřebíráme za jejich obsah žádnou odpovědnost, protože je nepřijímáme za své, ale pouze odkazujeme na jejich stav v době prvního zveřejnění.

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o., v roce 2023.

Nové sady 2, 602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

tel.: +420 725 518 237

Elektronické vydání:

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o.

Všechna práva vyhrazena

Datum poslední aktualizace: září 2023

Formát elektronické knihy: EPUB

ISBN 978-80-7670-156-4

Vytvoření elektronické verze PureHTML.cz, 2023

Papírové vydání:

Původní název: *Der mit den Waldtieren spricht – Mit dem Woid Woife die Geheimnisse des Waldes und die Kraft der Natur entdecken* od Wolfganga Schreila s Leem G. Linderem

Copyright © 2021 by Ludwig Verlag, München, a division of Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH, München, Germany

1. vydání

Překlad: Martin Richter

Jazyková redakce a korektura: Hana Knebllová, Tereza Filinová

Odborná korektura: Ondřej Kott

Sazba: Artedit spol. s r.o., Praha, Česká republika

Návrh obálky: Pavel Ševčík, s použitím fotografie Wolfganga Schreila

Fotografie v přílohách: soukromý archiv Wolfganga Schreila

Tisk a vazba: CPI Moravia Books s.r.o., Pohořelice, Česká republika

ISBN: 978-80-7670-115-1

Knihy lze zakoupit v knihkupectvích nebo výhodně přímo u nakladatele na www.knihykazda.cz.

Experiment se zmijí

Když mi zazvoní telefon, může mi volat někdo, kdo na své zahradě našel zmiji. „Woife,“ ozve se, „ty chytáš zmije a my tady jednu máme. Mohl by ses o ni postarat?“ Takový telefonát mě vždycky potěší – had není rozsekaný rýčem a ještě žije. Zajedu tam, popadnu zmiji za ocas, nechám ji vklouznout do kbelíku a vyložím ji někde v lese.

Zmije mám rád. Pro mě jsou stejně důležité jako jiná zvířata. A vždycky jsem si byl jistý, že se jejich nebezpečnost přeceňuje. Pokud byste věděli, jak se zmijí správně zacházet, pravděpodobně byste zjistili, že je zcela neškodná. Co ale v tomto případě znamená „správně“? Zachovat klid a nedělat rychlé pohyby? Tohle pravidlo se osvědčilo u jiných zvířat, ale zmije není veverka, jelen, kuna nebo sýkora, je to had a má jedové žlázy.

Dosud jsem vždycky zmije jen šikovně vzal a přenesl do kbelíku, ale najednou jsem se o nich chtěl dozvědět trochu víc. Jednou jsem proto opatrně zvedl zmiji za ocas ze země a držel jsem ji chvíli ve vzduchu. Visela mi z ruky se svěšenou hlavou a rychle se pohybujícím jazykem, ale brzy se uklidnila. Taková užovka by se snadno napřímila a dosáhla by hlavou na ruku, protože je dobře svalově vybavená, a proto velmi pružná, ale zmije příliš ohebné nejsou. Jedná se o poměrně pohodlné hady, kteří se nevyznačují příliš velkou aktivitou, dokonce jsou spíše líní. Radši někam zalezou, jen rychle kousnou a počkají, až jed začne působit. Pak se v klidu nažerou a zase se schoulí do klubíčka. Když jste zmije, chcete mít především klid.

Takže zmije visela z mojí ruky docela uvolněně. Můžu s ní bezpečně manipulovat, aniž by mě uštkla? Jak bych měl postupovat?

Rozhodně by nebylo moudré, kdybych se chtěl volnou rukou přiblížit k její hlavě – takový přístup by vnímala jako výhrůžku a pravděpodobně by udělala

to, čemu jsem chtěl za každou cenu zabránit. Nesměl jsem tou rukou rychle pohnout. Místo toho jsem hada spustil a velmi pozvolna ho nasměroval k otevřené dlani, až tam hlavou prostě přistál. Jinými slovy, spustil jsem ho na zem, jenže v tomto případě byla tou zemí ruka, a ejhle – had zůstal úplně v klidu. A proč by taky ne? Žádná zmije na světě by vás nekousla, kdyby si myslela, že se dotýká lesní půdy.

To mi poskytlo důkaz: pokud hlavou narazí do mé ruky, zůstane klidná – a je jí jedno, že zrovna přistála na lidské ruce. Vše by nejspíš neproběhlo tak hladce, kdybych to zkusil opačným směrem a volnou rukou se přiblížil k její hlavě.

Díky tomuto experimentu jsem zase o trochu chytřejší. Ale jak už to tak bývá, když později ležím v posteli, přehrávám si v hlavě uplynulý den a napadá mě: Co by se ještě dalo zkusit? Jak bych se o zmiiji mohl dozvědět ještě víc? Co dalšího by mi o sobě prozradila, kdybych se lépe vžil do její kůže? Najednou mě to trklo. Co kdybych si zmiiji nedal na ruku, ale na tělo? Například na mém bříše by měla přece dostatek místa. Proč by nemohla zůstat stejně klidná? Nebylo by mé teplé břicho dokonce lepší než chladná lesní půda? Čím by se lišilo od velkého kamene, který se leskne na slunci? Víím, že mi zmiije mou zvědavost odpustí. Ale jedno je jisté: jestli se o tomhle plánu dozví moje žena Sabine, někam mě zavře, takže jí o něm radši prozatím neřeknu.

Na další telefonát čekám dlouho, ale dočkám se ještě téhož roku. A tak zase vyrážím s kbelíkem a hledám v lese místo, které by se zmiiji mohlo líbit – kamenitý svah, kde nerostou husté stromy, které by bránily slunečnímu světlu. Experiment může začít.

Když zmiije vyklouzne z kbelíku na lesní půdu, chytnu ji za ocas a zvednu ji. Teď si musím lehnout na zem a zároveň hada držet od sebe v dostatečné vzdálenosti. Pohybují se klidně a plynule, snažím se neklopýtnout, neuklouznout ani se nezapotácet. Na okamžik o tom, co dělám, zapochybují. Hada ze mě ovšem nesmí vycítit nervozitu, proto se okamžitě vzpamatují. Když se položím na zem, pomalu posouvám visícího hada centimetr po centimetru směrem ke svému břichu. Zdá se, že se mu mé břicho líbí, protože když ho konečně spustím dolů a opatrně stáhnou ruku, vůbec se mu z něj nechce slézt. Nejdřív mě zmiije zkoumá jazykem, dokonce i směrem k mé hlavě, ale pak se mi s pocitem bezpečí schoulí na bříše. Všechno je tak, jak to

zná a má to ráda: našla si slunné místo, kde jí nikdo nechce ublížit, a široko daleko není žádný rušivý prvek – proto se rozhodne tu zůstat.

Když jsem o tomhle experimentu tehdy v noci přemýšlel, nenapadlo mě, že by se na mě zmije mohla spokojeně uvelebit. Teď tu ležím s hadem na břiše, ten očividně nemá v plánu slézt, a já si s tím nevím rady. Zpočátku jsem sice měl radost, jenže o něco později moje nadšení opadne a vystřídá ho vzrůstající netrpělivost. Co teď přesně bude dál? Nesmím se pohnout – nemůžu fotit, nesmím se poškrábat a musím předstírat, že jsem kámen, ale kameny nemají ruce ani nohy. Nic se neděje. Zmije se nehýbe ani já se nehýbu, ale alespoň ji mám pod dohledem.

O nekonečných deset minut později mě napadne strašlivá myšlenka. Co když kolem půjde nějaký turista a objeví mě? Nebo ještě hůř, co když mě tu takhle najde nějaký můj známý? Někdo z Bodenmais, kdo dnes náhodou hledá v lese houby a uvidí mě, jak tu ležím na zemi a na mém odhaleném břiše se spokojeně vyhřívá zmije... Jak bych mu asi vysvětlil, co tu právě dělám, kdyby se mě na to zeptal? Už tak mám u mnoha lidí pověst podivína... Chybí jen to, aby se v Bodenmais rozkřiklo, jak trávím odpoledne... Mám si snad začít vesele pískat? Nebo ho nesměle pozdravit? „Ahoj Seppe! A hodně štěstí při sbírání hub!“ Pak bych mu ale nesměl zamávat na rozloučenou...

Měl jsem ale štěstí. Nikdo kolem mě neprošel, a proto mě nikdo neviděl. Po chvíli, která mi připadala jako věčnost – i když muselo uběhnout maximálně dvacet minut –, se zmije probudila, dala se do pohybu a rychle se plazila po mém levém boku. Kdyby to neudělala, nevím, jak jinak bych se jí zbavil. Zkontroloval jsem, jestli se skutečně odplazila, a posadil jsem se bohatší o dvě poznání.

Za prvé, můj empirický výzkum odhalil pravdu o zmijích. Funguje u nich totéž, co platí u ptáků a savců: žádná zmije se nenaštve, když člověk zůstane klidný a nedá najevo strach. Pokud bude navíc postupovat opatrně, nebude dělat žádné trhavé ani hektické pohyby a bude se chovat co nejpasivněji, dotyčný určitě vyvázne bez úhony. Nicméně tenhle můj pokus byste neměli napodobovat, protože pokud ztratíte nervy, hrozí vám nebezpečí. V našich zeměpisných šířkách by žádné zvíře, dokonce ani zmiji, nenapadlo zaútočit na člověka bez důvodu.

A za druhé, opět se ukázalo, že je dobré nebrat s sebou na výpravy do přírody cizí lidi. Občas mě někdo požádá, jestli by se mnou nemohl jít do lesa sám, ne s celou skupinou. Zatím jsem se k tomu nikdy nenechal přemluvit.

Nestává se mi každý den, že bych se ocitl v takové situaci, jakou jsem popsal, ale civilizovaní lidé by moje chování občas mohli považovat za nerozumné. Především by se unudili k smrti. Celé hodiny sedím na okraji louky nebo uprostřed ní, vůbec na nic nereaguji a jsem v naprostém klidu. Nic se tedy neděje, jen můj stín se pohybuje. Normálně dýchám a puls mám v pořádku, ale to jsou jediné známky života. Občas se něco stane po jedné nebo po šesti hodinách, ale to už by většina lidí ztratila trpělivost, šťouchla by do mě a zoufale zašeptala: „Proč něco neuděláme? Nemůžeme tady přece jen tak sedět!“

Kromě toho mi nikdy nezáleželo na tom, do jakého terénu si lehnu. Často se prostě usadím někde v lese, natáhnu se a je mi jedno, co pode mnou roste, rojí se a leze nebo kdo na tom místě zanechal své výměšky. Samozřejmě že tam jsou mravenci a čas od času po mně přeběhne pavouk. Pro většinu lidí by to nebylo zrovna příjemné, mnoho z nich by to znechutilo. Já nikdy nejsem znechucený; myslím, že jsem pořád ten malý kluk, který vypadá jako prasátko, když přijde večer domů, a také tak smrdí. A to nás přivádí k tématu této knihy.

Můj život se už dvacet let točí kolem divokých zvířat. Za tu dobu jsem se o nich hodně dozvěděl, protože jsem se od nich vždy ochotně učil a díky tomu se ukázalo, že jsme si docela podobní. Ke zvířatům jsem měl vždy hodně blízko. V dětství pro mě bylo naprosto normální hrát si mezi osly, kozami a ovce, spal jsem vedle nich ve stáji, se svými čtyřnohými či dvounohými kamarády jsem se sblížil během několika vteřin. Kromě toho jsem se v přítomnosti zvířat vždycky cítil svobodně.

Vstupenka do světa divokých zvířat však nebyla zadarmo, musel jsem složit zkoušky. Abych mohl pobývat v jejich blízkosti, většina zvířat mi to musí povolit – jsem tolerovaným, někdy dokonce vítaným hostem v jejich říši a smím se tam víceméně volně pohybovat. Když se pak vrátím do světa lidí, můžu hlásit úžasné věci, například: Zvířata nejsou mimozemšťané, dokážeme s nimi komunikovat, proto pro nás nemusí zůstat navždy tajemná. Můžeme jim porozumět, stejně jako ona už dávno porozuměla nám. Něco nám říkají také o nás, protože mají stejné emoce a city, jaké se objevují u lidí. A stejně jako my prokazují inteligenci, která se projeví, jakmile na ně přestaneme uplatňovat lidská měřítká. Jinými slovy řečeno, máme toho společného víc, než si myslíme. Je tu však jedna překážka, kterou není snadné překonat. Od divokých zvířat se lišíme zejména tím, že nemluvíme jejich jazykem a ona

nemluví naším. Je to, jako by se mezi námi a nimi nacházela skleněná stěna, přes kterou na sebe vidíme, ale nekomunikujeme spolu.

Komunikace zvířat... Tématem této knihy je tedy to, jak se zvířata chovají, komunikují, co od nich můžeme očekávat a jak se s nimi můžeme setkávat ve volné přírodě. To si samozřejmě může každý zjistit sám, ale trvá to hodně dlouho, dokonce několik let nebo desetiletí, proto na to lidé v běžném životě obvykle nemají čas. Já ho mám dost – navíc zvířata žijí v mém blízkém okolí, protože moje rodné město Bodenmais leží v kotlině Bavorského lesa (nedaleko hranic s Českou republikou, ani ne 20 kilometrů od Železné Rudy – pozn. red.), který spolu se Šumavou tvoří největší souvislou lesní oblast ve střední Evropě. Máme tu všechno – jeleny, dravé ptáky, hranostaje, dokonce i rysy a vlky, takže moje safari prakticky začíná, jakmile otevřu domovní dveře.

Jen s exotickými zvířaty se osobně neznám. Ale na tom nezáleží. Pro mnoho lidí je svět zdejších zvířat stejně tajemný jako svět těch exotických. Mnoho z nich ví o biologii zajíce polního stejně málo jako o zvycích ocelota. Život zvířat obývajících náš kontinent je totiž dost pestrý a lze jej studovat z mnoha perspektiv. Proč tedy rovnou nepokračovat se zmijí?

Neopatrnost se trestá – zmije obecná

Máme se zmijí vůbec bát? Řekněme to takto: naivita, neopatrnost a lehkomyšlnost budou náležitě potrestány. Uvedu krátký příběh, který tentokrát není můj vlastní.

Před lety se v televizi objevila reportáž o ženě, která se kdesi u Baltského moře ocitla na jednotce intenzivní péče poté, co ji uštkla zmije. Její ruka vypadala jako nafouknutý balon. Co se jí stalo? Ráno objevila v dunách zmiji, s velkou radostí hada zvedla a držela ho přímo před obličejem svého sedmiletého syna. „Podívej, to je zmije, takhle vypadá!“ Tahle akce mimochodem mohla vést ke chlapcově smrti, protože v tomto věku děti zmijí uštknutí nemusí přežít. Zatím ale zmije neměla náladu na to, aby na někoho zaútočila – k tomu došlo až ve chvíli, kdy žena vrátila zvíře na jeho místo v písku.

Kdyby tahle zmije uměla mluvit, zněla by její verze příběhu asi takto: „Jako každé ráno ležím na písku a vyhřívám se na slunci, abych si dobila baterky, protože nastal čas obnovit svou pohyblivost. Přiblíží se ke mně ruka a zvedne mě – a já musím tuhle nehoráznost snést, protože jsem ještě ztuhlá a nemůžu se nijak bránit. Ale aspoň je ta ruka příjemně teplá. Cítím, jak se mi díky tomu teplu vrací moje energie, a když mě ta ruka dost nešetřně položí zpět na písek, můžu konečně udělat to, co jsem celou dobu chtěla udělat: zakousnout se. Ano, omlouvám se za to. Ale co jiného mi zbývá, když chci vyjádřit svou nespokojenost? Víte, já neumím mluvit.“

Zmije mají červenohnědé až červené oči, ve kterých jsou šterbinovité černé zorničky, proto vypadají opravdu hrozně. V přírodě by takové oči mohly

ostatní varovat před nebezpečím – nejedovatá užovka má kulaté zorničky, a proto vypadá neškodně. Tento vizuální signál se v tomto případě ale zcela minul účinkem. Ať už to bylo jakkoliv, zde se nejspíše jednalo o značnou dávku neznalosti i naivity. Jedno je však jisté: zmije bude této spršky jedu litovat, protože byla nesmyslně promarněna.

Zmije jedem zbytečně plýtvala, protože člověk nepatří mezi její obvyklé úlovky – jed si šetří na kořist, jako jsou myši, ještěrky a žáby. Navíc ho nemá na rozdávání, produkce jedu stojí energii, kterou se stejně jako všichni živočichové snaží zbytečně neplýtvat a jako studenokrevný živočich ji musí zmije pokaždé doplňovat vyhříváním na slunci. Dalším důvodem, proč by zmije mohla svůj jed využít smysluplněji, je to, že má jen nepatrnou zásobu jedu (konkrétně 10 až 18 miligramů). Neplýtvá s ním proto a hlídá si ho tak svědomitě, že při prvním obranném kousnutí často jed zcela zadržívá – pokud by však bylo nutné kousnout podruhé, pravděpodobně uvolní celou dávku.

Uvedené důvody ukazují, že by zmije nikdy nekousla náhodně. A mimochodem, kdyby to někoho zajímalo: k tomu, aby dospělý člověk skončil v hrobě, je zapotřebí jedu pěti zmijí.

Stačí tato informace k tomu, abychom si zmije oblíbili? Nejsem si úplně jistý. Jak jsem uvedl, mám tato zvířata rád, ale zároveň chápu, proč to plazi u jiných lidí nemají lehké. Důvodů je dost. Když se jich dotknete, jsou chladní – a celkově tak působí. Kromě toho postrádají téměř vše, co je nezbytné, abychom k nim přilnuli: hebkou srst, dobromyslný výraz, věrný nebo laskavý pohled. Hadi neúmyslně působí na náš prvotní strach, který je v lidském mozku zapsán již od pradávna. V každém případě by většina lidí raději vzala do náruče jehňátko a hladila ho, než aby si vybrala malého hada – jinak řečeno: mezi slova, která charakterizují plazy, určitě nepatří roztomilost.

Přesto se chci pokusit zmiji pozitivně propagovat. Je to totiž výjimečný plaz, zvláštní případ mezi hady.

Plazi potřebují teplo, aby získali provozní teplotu, a zmije není výjimkou. Teplokrevní živočichové si svou tělesnou teplotu regulují sami, ale studenokrevní jsou závislí pouze na okolní teplotě. Proto v teplých oblastech žije plno druhů plazů, zatímco ve střední Evropě jsou méně běžní. Jeden druh však na toto pravidlo nedbá, jedná se o mistra, který přežije i v nejchladnějších místech. Tímto plazem je právě zmije obecná.

Na zmiji můžete v Evropě narazit v oblastech až do nadmořské výšky 2 500 metrů. Užovka má s vyššími polohami problémy, jelikož je pro ni těžké najít

místo pro inkubaci vajec. Pouze zmije není závislá na podnebí, rozmnožuje se i v chladnějších oblastech a dokáže se množit i ve vysokohorských oblastech. Má na to fyziologický trik: neklade vejce, ale rodí živá mláďata (4–24) v tzv. vaječném vaku, který po porodu praskne (aniž by muselo sluneční světlo nějak pomoci) a novorozená hád'ata začínají okamžitě život dospělých zmijí. Mládě zmije je připraveno vyrazit, jakmile spatří světlo světa, má vše, co potřebuje k samostatnému přežití, a proto je od prvního dne v pohybu – a od prvního okamžiku na lovu. Kdyby tomu bylo jinak, kdyby to byl jiný druh hada, nebylo by v Bavorském lese co odchyťovat a přemísťovat.

V první kapitole jsem možná poněkud ukvapeně tvrdil, že všechna zvířata, s nimiž jsem se dosud setkal, jsou schopna emocí, dokonce mají skutečný citový život. Platí to i pro hady? Pro tvory, které rychle zařadíme mezi nižší živočichy, protože jejich mozek se ani zdaleka nepodobá mozku savců?

Upřímně řečeno, mozek je mi ukradený. Je však pravda, že zmije neumí projevit své emoce. Ale také je možné, že prostě nejsem schopen vnímat její nálady a pocity. Znamená to, že žádné nemá? Není i strach emoce? V každém případě se schovává, když se na obloze objeví dravý pták, a bylo zjištěno, že tehdy také zrychleně dýchá. A co ta zmije na mém břichu? Nebylo její chování téměř „vyznáním lásky“ mému břichu? Ať už v mozku, nebo v srdci – někde v tomto malém těle, které měří jen 60 až 80 centimetrů, se musí odehrávat pocity, musí cítit strach, vzrušení nebo radost. Mimochodem, známe i plazy, kteří dokonce pečují o svá mláďata, například krokodýli.

Zmije má viditelnou a čitelnou řeč těla. Vlastně ji vůbec nepotřebujete znát, protože každý rozumný člověk instinktivně pochopí, jak se konkrétní zmije zrovna cítí. Ale protože zřejmě existují lidé, kteří chtějí zmiji poznat příliš dobře, její řeč těla vám vysvětlím. Zpočátku bude jen ležet a nebude mít nejmenší chuť hrát si s vámi. Pokud se k ní přiblížíte příliš blízko, rychle se odplazí, protože chce mít především svůj klid. Pokud to však nemůže udělat nebo se z nějakého důvodu cítí nejistě, začne kmitat jazykem, aby zjistila, kdo přesně ji obtěžuje. Čím větší bude její nervozita, tím rychleji bude jazykem kmitat. Pokud se k ní nepřítel přiblíží ještě víc, přejde k varovnému signálu: nejprve zvedne hlavu a pak se napřímí dopředu se zakloněným krkem. Někteří hadi syčí, ale zmije to vždycky nedělá. Pokud nepomůže kmitání jazyka ani výhružná řeč těla, nakonec se z této pozice vrhne dopředu a kousne – do té doby ale dělala všechno, co bylo v její moci, aby nepozorného člověka varovala.

Pokud tedy chcete být v bezpečí, dodržujte jednoduché pravidlo: vyhýbejte se všemu, co vypadá jako had. Pokud však víte, jak se chovat v přítomnosti zmije, a řídíte se tím, můžete s ní zažít ty nejúžasnější věci. Už jsem navštívil oblasti, kde se samci a samice zmije na jaře shromažďují, aby se pářili – a lehl jsem si mezi ně na zem, díval jsem se jim skoro z očí do očí a klidně jsem je fotil ze vzdálenosti 30 centimetrů. Všichni hadi byli tak laskaví, že se kolem mě plazili vlevo i vpravo, ale žádný z nich si mě nevšímal.

A to je vše, co můžete očekávat, protože zmije nenavazuje přátelství na celý život ani se svým vlastním druhem. Také bychom měli vždy dbát na to, abychom zvířata nerušili.

Řeč lesa

Samozřejmě jsem vždycky věděl, že zvířata jsou jiná, například zranitelnější. Moje matka se mě snažila naučit, abych se ke všem zvířatům choval dobře, a vstúpila mi, že zvířata mají emoce a city stejně jako my. Dokonce jsem nesměl bezdůvodně trhat rostliny. „Nedávej mi řezané květiny,“ napomenula mě jednou, „dej mi raději kytku v květináči.“ Podle ní byla zřejmě celá příroda vydána na milost a nemilost nám lidem, a proto byla v nebezpečí.

Později jsem se přesvědčil, že říše zvířat může být dost drsná. Když jsem asi před dvaceti lety pracoval jako hrobník, pozoroval jsem nehodu krahujce při lovu. Na našem hřbitově stál vždycky malý bagr na kopání hrobů, který měl kvůli letnímu vedru napůl stažená boční okénka. Jednou okénkem vletěl dovnitř malý pěvec a druhým vyletěl. Větší krahujec ho následoval, ale tak rychle a prudce, že udělal navigační chybu a bez zpomalení narazil do okna. Byl na místě mrtvý a podobné nehody se stávaly stále častěji. Krahujci na lovu skutečně riskují všechno, jako by se jim v hlavě zatmělo; jsou to prostě vrcholoví predátoři. Taková neúnavná houževnatost je mezi lidmi spíše vzácností.

Když se však zamyslíme nad rozdíly mezi lidmi a zvířaty, napadne nás samozřejmě jako první něco zcela jiného. Pravděpodobně jde o fyzické charakteristiky – někteří živočichové mají dvě zadní končetiny a dvě přední, zatímco jiní buď chodí po čtyřech, nebo jim místo předních končetin narostla křídla. Nebo, jako v případě zmije, nemají ani končetiny, ani křídla. Další rozdíl je stejně nápadný: někteří jsou pokryti pouze holou kůží, jiní srstí nebo peřím, ale zmije je opět výjimka, protože má šupiny. A tak můžeme ve výčtu pokračovat.

Když se nad tím zamyslíte trochu víc, možná si uvědomíte další důležitý rozdíl. Možná existuje něco, co nás od sebe skutečně odlišuje, a to je způsob komunikace. My lidé komunikujeme pomocí řeči prostřednictvím hlasivek, přičemž zvířata ke komunikaci využívají převážně pohyb, tzv. řeč těla. V říši všech živých bytostí by tedy lidé byli básníky a zvířata tanečníky, a proto komunikace v lidském světě funguje pouze tehdy, když všichni poslouchají, zatímco v živočišné říši je důležité mít otevřené oči. Proto když v této knize píšu o řeči zvířat, mám na mysli řeč těla.

Toto rozdělení platí ve většině případů, ale ne vždy, protože my lidé samozřejmě také používáme řeč těla a zvířata rovněž mohou komunikovat prostřednictvím zvuků nebo sekvencí zvuků – nejlepším příkladem je troubící jelen. V jeho případě znamená vokalizace upozornění: „Podívejte se na mě, jsem největší a nejkrásnější!“ U jiných zvířat to může znamenat varování nebo značení teritoria, jako je tomu u pěvců, a někdy možná jen pouhé „žvatláni“, protože i zvíře si někdy chce něco pro sebe „zakrákat, zakvičet nebo zakvákat“. Ale jestliže tomu tak je, může nás snadno napadnout, že pokud zvířata komunikují akusticky jako my, nemělo by existovat příliš mnoho překážek v komunikaci mezi lidmi a zvířaty, že ne? Při bližším zkoumání však narazíme na problém.

V lese totiž každé zvíře rozumí hlasovým projevům všech ostatních – a to nejen v rámci jednoho druhu, ale všech. Samozřejmě že spolu chtějí komunikovat pouze příbuzní živočichové, ale příslušníci jiných druhů tyto zvuky také zachycují, rozumějí jim a reagují na ně. Když například pasoucí se laně uslyší křik havrana, vzhlédnou, chvíli přemýšlejí a pak si možná uvědomí: „Nebyl to varovný křik, tak ať si křičí.“ Pasou se tedy klidně dál. Vědí, o jaký signál se jednalo, a stejně tak vědí, zda se jich upozornění týká, nebo ne. Kdyby se ovšem ozvala sojka, spíše by nastražily uši, protože sojku, která je skutečnou strážkyní lesa, berou všichni vážně.

Nebo si vezměme vřeštění zajíce, jak myslivci označují specifickou vokalizaci zraněného jedince. Tento akustický projev dokáže liška zaslechnout na kilometry daleko a hned ví, že jde o nemohoucího zajíce – tedy o snadnou kořist. Pokud je poblíž, vydá se rovnou k místu, odkud se zvuk ozval, a ví, co ji tam čeká.

Uveďme ještě jeden příklad toho, jak funguje komunikace napříč druhy. Když srnka vydá svůj varovný výkřik, všechna ostatní zvířata v okolí na něj reagují. Kvůli němu se může změnit celková nálada v lese, dokonce se může

stát, že všichni ptáci náhle utichnou. Ještě před chvílí čile komunikovali, ale na dalších deset vteřin je úplné ticho – něco se stalo, když srnka varuje, preventivně se stáhneme... A srnci a srny reagují stejně na troubení jelenů v říji – vědí, že je radno se jim v tomto období vyhnout. Tam, kde jeleni říjí, se v blízkosti říjiště žádný srnec nevyskytuje – s tím nemohou nic dělat, je to pro ně příliš velký humbuk – a žádný srnec se tam nemusí pro jistotu podívat, celý les už pochopil, co se bude dít.

Zkrátka každé zvíře rozumí všem jazykům, kterými se v lese mluví. Žádný živočišný druh tady nežije izolovaně a nezabývá se pouze sám sebou; každý se podílí na rozmanitém společenském životě lesa a zajímá se také o projevy života ostatních druhů.

Žádné zvíře ovšem nerozumí lidské řeči. Co se týče komunikace, lidé a zvířata žijí v naprosto odlišných světech. Ať bych řekl cokoliv, nemělo by to pro divoké zvíře žádný význam. Kdybych na zvíře promluvil, v nejlepším případě by mě ignorovalo, ale nejspíš by prostě uteklo. To znamená, že jeho pozornost – nebo lhostejnost, která je mi osobně sympatičtější – si přitáhnu pouze řečí těla. Z toho vyplývá, že pokud chcete komunikovat se zvířaty, musíte se naučit chápat každý jejich pohyb, pohled, celkový postoj, a dokonce i směr, kterým se pohybují, jako způsob jejich komunikace. Jedná se o oslovení a také o příspěvek do rozhovoru. Kromě toho se musíte naučit mlčet.

Proto se mezi lidmi a zvířaty kupí nedorozumění. Hromadí se, protože z pohledu zvířat lidé obvykle komunikují velmi podezřelou řečí těla. Jsou nejen příliš hluční, ale také se pohybují příliš rychle, šíří ruch a shon. Svým vystupováním ničí každý základ pro rozhovor – a tím i důvěru. Aby lidé se zvířaty navázali komunikaci, museli by si osvojit zcela jiný způsob pohybu. A aby to pro vás nebylo příliš teoretické, povyprávím vám o mém setkání s liškou. I s delším úvodem jsou to vlastně dva příběhy.

K setkání došlo v březnu kolem třetí hodiny odpoledne a byl právě jeden z těch dnů, kdy konečně zase vysvitlo slunce. Kdesi v otevřené krajině jsem si našel pařez na kopci a zaujal pozorovací polohu, ale jako obvykle se nic nedělo. Přepnul jsem do klidového režimu a apaticky jsem seděl, když jsem najednou zaregistroval pohyb.

V příštím okamžiku se pod kopcem objevila liška. Také ona si mě všimla a klidně, ale se zájmem se na mě podívala. Její přítomnost mě překvapila, protože v tuto denní dobu bych tu lišku opravdu nečekal. Zatímco jsem

pořizoval první snímky, posadila se a dál se dívala mým směrem. Vytrvale si mě prohlížela a s naprostým klidem mě analyzovala způsobem, jakým to umí pouze zvířata. Já jsem její pohled opětoval. Ani jeden z nás nikam nespěchal.

Po chvíli jí to celé zjevně připadalo nudné. Ten chlap nahoře tam zřejmě patří, pomyslela si možná, a i kdyby ne – chlap, který se nehýbe, nejspíš nemá nic za lubem, měl by být neškodný, takže si ho nemusím všímat... A tak se postavila, otočila se a zamířila na pěknou malou mýtinu vzdálenou sotva dvacet metrů.

Větší důvěru si u divokého zvířete lze jen stěží představit. Nejenže se ke mně při chůzi otočila zády, ale teď klouzavým pohybem vylezla na pařez a posadila se zpříma, s tváří odvrácenou ode mě. Všude kolem ležel ještě sníh, ale na tom pařezu, který ozařovalo březnové slunce, nebyl. Občas se rychle podívala stranou, jestli jsem ji nezačal pronásledovat – což jsem nedělal –, pak zase odvrátila pohled a klidně se vyhřívala ve slunečních paprscích.

Byl to obraz dokonalé pohody. Přes svůj 600mm objektiv jsem lišku pozoroval, jak se jí stále znovu zavírají oči a podřimuje. Zcela se oddávala rozkoši této sluneční lázně, zatímco její srst se ve světle odpoledního slunce ohnivě červenala. Nelovila, soustředila se pouze na svůj „wellness“. Zima byla velmi studená, ale teď se pomalu chýlila ke konci a slunce opět získávalo na síle, čehož bylo třeba využít.

Pařez bez sněhu si pochopitelně nevybrala jen tak náhodou. Vyvýšené místo si zvolila také z bezpečnostních důvodů, aby měla přehled o okolí – v přírodě nikdy nemáte záruku, že na vás někdo nezaútočí, a ti, kteří jsou vystaveni pohledům ostatních, chtějí mít alespoň dobrý výhled do všech stran. Po tři čtvrtě hodině se stín dostal až k pařezu, a proto liška ztratila o místo zájem. Slunce jí udělalo dobře, ale teď už doba relaxace skončila, a proto zmizela – bez nejmenšího spěchu, najednou, tři, čtyři kroky a jako by se ztratila z povrchu zemského. Stejně překvapivě, jak se objevila, zase zmizela, aniž by rozvířila jedinou vločku sněhu.

Je to náhoda? Ano, samozřejmě. Ale přibližně ve stejnou dobu za rok jsem zažil velmi podobné setkání, také se odehrálo na jaře, ale o něco později, na jiném místě a s jinou liškou.

Sníh už roztál, ale noci byly stále chladné. Opět sedím na pařezu, s jistou apatií se rozhlížím kolem a pak si v dálce všimnu pohybu. Svůj 600mm

objektiv používám také jako dalekohled a najednou v něm opět zahlédnu lišku. Zalituju, že je tak daleko a že ji hned ztratím z dohledu.

Náhle se znovu objeví. Přiblížila se a jde přímo ke mně. Na chvíli se zastaví, krátce se usadí na zadní nohy, podívá se na mě a pak pokračuje v cestě, zřejmě míří k pařezu asi patnáct metrů ode mě. Pohybuje se cílevědomě a zdá se, že směřuje k místu, které je ve žhnoucím slunci mírně vyvýšené. A opravdu – sotva k němu došla, vyhoupla se nahoru a udělala si tam pohodlí, jako bych tam vůbec nebyl. Teď tu jsme dva, díváme se na krajinu v údolí a slunce nás oba hřeje.

Lepší to už ani být nemůže, na focení a natáčení mám všechnen čas světa. Ale pak zničehonic liška zmizí. Kam se poděla? Výhled mi zakrývá několik smrků. Kterým směrem se mohla vydat? Co je nejpravděpodobnější? V takových chvílích se spoléhám spíše na instinkt než na své oči, ale pak se stane něco naprosto nečekaného: liška jde přímo ke mně. Chce si muže s fotoaparátem dobře prohlédnout. Přiblíží se ke mně tak blízko, že se obávám, že nebudu moct udělat ostré fotografie, protože můj gigantický objektiv potřebuje minimální vzdálenost 2,5 metru.

Liška tady stojí a dívá se na mě. A jako pokaždé existuje v tuto chvíli jen tohle zvíře a já, všechno ostatní jde mimo mé vnímání. Vedle mě by se mohl pářit tetřev hlušec, ale já bych to nezaregistroval, dokonce i konec světa by musel počkat, než si zrzavou fešandu vyfotím. Díkybohu považovala čtyři metry za vhodnou vzdálenost, na kterou se ke mně může přiblížit, a v této vzdálenosti jako fotograf nemůžete neuspět.

Stejně jsem to zkazil. Kdo ví, co všechno bychom s liškou, která se nenechala ničím rozhodit, ani mými pohyby, ani mým fotoaparátem, a dokonce ani mým pohledem, prožili. Udělal jsem ale chybu. Chtěl jsem si ji natočit, a proto jsem na foťáku přepnul z jednosnímkové funkce na funkci video a místo „cvak, cvak, cvak“, které se ozývá při focení, to najednou začalo „pípat“. Cvakání fotoaparátu lišku nijak neděsilo, ale tohle pípání bylo něco zbrusu nového. Na vzdálenost patnácti metrů jí tento zvuk nevadil, ale na vzdálenost čtyř metrů bylo všechno jinak – ihned uskočila do strany a vmžiku zmizela, ani jsem nevěděl kterým směrem. Vstal jsem, abych se rozhlédl, ale neviděl jsem ji. Rozplynula se jako přízrak.

Při tomto setkání mě napadly tři věci. Za prvé, tahle liška samozřejmě věděla, že jsem člověk, ale nevadilo jí to. Nějak jsem zapadal do jejího pohledu na svět, jako bych nebyl nic zvláštního, jako by se už s něčím

podobným setkala. Ale pípání mého fotoaparátu ji vyděsilo, nedokázala ho zařadit mezi známé vjemy, a jak už to u zvířat bývá – dlouho nepřemýšlejí, okamžitě reagují –, „moje“ liška okamžitě zmizela beze stopy a bez jediného zvuku, jako by se pod ní otevřela země. Všechno neznámé může být životu nebezpečné, proto se ve světě divokých zvířat okamžitě aktivují všechny obranné mechanismy, v tomto případě bleskový útěk.

A za druhé, stejně jako fotografie v tomto příběhu nejsou mé snímky většinou nijak zvlášť vzácné a vznikají v naprosto uvolněné atmosféře. Téměř všechna zvířata, která jsem fotografoval, mě viděla předem, zhodnotila mě a pak se rozhodla: „Jen ať si dělá, co chce.“ Takže mám na focení skoro vždycky dost času – pokud zrovna nefotím ptáky. Ptáci jsou v některých ohledech zvláštní tvorové, s nimi musíte být opravdu ve střehu, abyste využili svoji šanci.

A nakonec za třetí, co se týče mého chování, pohyboval jsem se během našeho setkání? Ano. Zvedl jsem fotoaparát, stiskl spoušť, několikrát jsem přístroj mezitím na krátkou dobu položil, vše jsem dělal zpomaleně – ale jinak jsem tam seděl nehybně jako Buddha. Pokud zvíře převezme iniciativu, jako v tomto případě, a přiblíží se ke mně, nejlepší řeč těla je žádná řeč těla. Pokud by však liška zůstala na místě, musel bych iniciativu převzít já a v takovém případě by platila jiná pravidla – o tom více později. Ale neměli bychom se nyní zabývat liškou obecnou?